

UOT:636.082.25

TÖRƏDİCİ BUĞALARIN BƏSLƏNMƏSİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

R.T. ABBASOV

AKTN Heyvandarlıq ET İnstitutu

Törədici buğa kompleks qiymətləndirildikdə bonitrə edilir. Kompleks qiymətləndirməyə, 1.Əcdadı (məşəyi), 2.Eksteryer, konstitusiyasının qiymətləndirilməsi, 3.Nəslinin keyfiyyəti daxil edilir.

Açar sözlər: bəslənmə, törədici, damazlıq işi, taylaşdırma.

Maldarlığın elmi əsaslarla təkmilləşdirilməsi və damazlıq naxırların yaradılmasında ən başlıca vəzifə zootexniki qaydaya riayət olunaraq törədicilərin saxlanması, tam balanslaşmış yem əsasında bəslənməsi və onların təlimata uyğun qiymətləndirilməsidir. Naxırın cins tərkibinin yaxşılaşdırılması üçün həmişə yüksək keyfiyyət sinfinə daxil olan törədicilərin seçilməsi və onlardan istifadə olunması qarşıya məqsəd qoyulur.

Məlumdur ki, hər hansı törədici nəslinin keyfiyyəti eyni səviyyədə olmur. Bunun müxtəlif səviyyədə olması ana naxırın keyfiyyətindən, həm də törədici özünün irsi xüsusiyyətindən, yəni dəyərli əlamətləri nəslə irsən yaxşı keçməsinə asılıdır. Ona görə də törədicilərə baxım, qulluq və saxlanma xüsusi təlimata uyğun formada təşkil olunmalıdır[1].

Törədici buğa istifadə zamanı yaxşı kondisiyalı (zavod kondisiyasında), sağlam, çevik, yüksək cinsiyyət fəaliyyətli olmalıdır.

Birinci il istifadə olunan buğaları çox yükə salmaq olmaz. Əl ilə cütləşmə zamanı belə törədicilərə gün ərzində iki cütləşmə imkanı yaradılır. Ayrı günlərdə 3-4 mayalanmaya icazə verilir. Birinci ili törədicidən il ərzində 60-80 cütləşmə imkanı yaradılır. Ancaq əmtəə təsərrüfatlarında yüksək yemləmə və baxım səviyyəsindən asılı olaraq yaşlı törədicilərə il ərzində 200-250 inək təhkim edilməsi məsləhətdir. Damazlıq və seleksiya mərkəzlərində saxlanılan törədicilər əmtəə təsərrüfatlarında saxlanılan törədicilərdən çox yüksək dövlük səviyyəsində olmalıdır. Belə törədicilərdən süni mayalanmada istifadə olunduqda onlardan alınan balaların keyfiyyət göstəriciləri əmtəə təsərrüfatlarından fərqlənirlər[2].

Seleksiya işində damazlıqlara nisbətən dövlüklərə daha çox üstünlük verilir. Ona görə də yaxşı irsi keyfiyyətə malik nəsil almaq üçün istifadə olunan dövlüklər verdiyi nəslin (balaların) keyfiyyətinə görə yoxlanmalı və qiymətləndirilməlidir.

1.Dövlüyün keyfiyyəti=Nəslin (qızların) məhsuldarlığı – Anaların məhsuldarlığı və yaxud $D = Q - A$ (yaxşılaşdırıcı-pisləşdirici üsul);

2.İndeks üsulu: Törədici indeks (İ) = $2Q - A$ (İsveç alimi Hanzen)

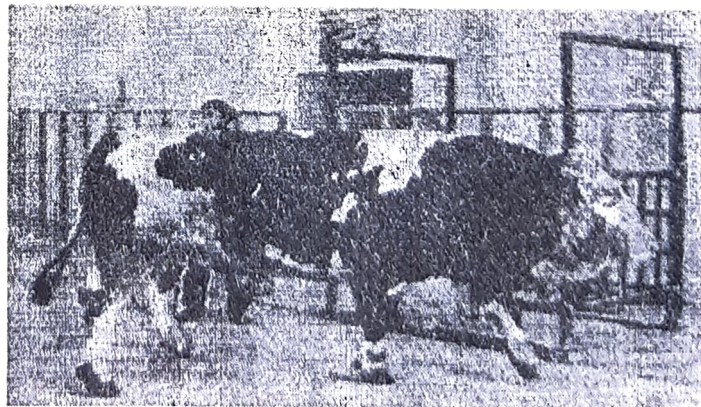
3.Yaşlılar üsulu: Törədici irsiyyət potensialı $(P) = Q / \text{Yaşlılar (Y)} \times 100$ (F.F.Eysnerə görə).

Törədici buğaların qiymətləndirilməsi zamanı anası tələb olunan normativ səviyyəsini ödəməlidir. Belə ki, həmin inəklər cinsin standartının 150 %-ni ödəməli, süddə yağ faizi 0,2% cinsin standartından üstün olmalı, yelin yaxşı inkişafı, kasavari və təknəvari yelin formasında olmalı, balla qiymətləndirmədə 4 baldan aşağı olmamalı, canlı kütlə cinsin standartından üstün olmalıdır. İnək möhkəm konstitusiyaya, yaxşı eksteryer görüşlü, yüksək törəmə qabiliyyətə və ümumi kompleks qiymətləndirmədə elita sinfinin tələblərindən aşağı olmamalıdır.

Törədici buğa analarının ən vacib seçimi anaların maşınla sağma yararlı olması, yelin paycıqlarının bərabər paylanması əmsalının 43%-dən az olması, sürətli süd vermə qabiliyyətinin 10 ball olması ilə fərqlənməlidir.

Məlumdur ki, hər hansı törədici nəslinin keyfiyyəti eyni səviyyədə olmur. Bunun müxtəlif səviyyədə olması ana naxırın keyfiyyətindən, həm də törədici özünün irsi xüsusiyyətindən, yəni dəyərli əlamətləri nəslə irsən yaxşı keçməsinə asılıdır[3].

Təlimata uyğun olaraq törədicilərin düzgün bəslənməsi və qiymətləndirilməsi alınan nəslə öz təsirini göstərir. Belə ki, SMM-nin Yardımçı Təcrübə Təsərrüfatında saxlanılan Axiles ləqəbli törədici buğadan alınan 6 baş buzov öz gümrəhlığı və intensiv böyüməsi ilə fərqlənir. Buzovların doğulduqda canlı kütləsi 35-40 kq olmuşdur. Bu da toxumun keyfiyyətli olması deməkdir.

Şəkl. 1. Simmental cinsli Axiles ləqəbli törədici buğa Axiles törədici sinfinin göstəriciləri.

Ləqəbi: Axiles
 Inventar №-si --- 613
 Doğum tarixi:-15.07.2011-ci il
 Cinsi: ---Simmental
 Cidov hündürlüyü ---153 sm
 Diri çəkisi: ---453 kq
 Məhsuldarlıq istiqaməti:--

Anası-Bəzək, №DE0939552618 II-lak. Canlı kütləsi, 585 kq Süd məhsuldarlığı, 3040 kq Süddə yağ faizi, 3,9%		Atası №3, Strajnik Cidov hündürlüyü, 155 sm 4 yaşında canlı kütləsi, 780 kq	
Anasının-anası Sonya, №Di223405 II-lak. Canlı kütlə, 593 kq Süd məh., 3260 kq Süddə yağ faizi, 4,0%	Anasının-atası №4536. Tuman Cidovhün. 158sm 5 yaşında canlı kütləsi, 810 kq	Atasının –anası Krasavçik. №9596. III-lak. Canlı kütlə, 660 kq Süd məh., 330 kq Süddə yağ faizi, 4,0%	Atasının atası Velikiy, №0096 Cidov hün. 153sm 5 yaşında canlı kütləsi, 775 kq.

AXILES № 613

Ətlik-Südlük

Anasının adı və nömrəsi: -- Bəzək
 №DE0939552618

Anasının süd məhsuldarlığı: ---3040 kq

Atasının adı və nömrəsi: ---Strajnik

№3

Ata anasının süd məhsuldarlığı: ---305
 gündə-3150 kq- 3,72%

Simmental cinsli "Axiles ləqəbli törədici buğa kompleks əlamətlərə görə qiymətləndirildikdə 87 bal almışdır. Həmin törədicinin Elit-rekord sinifinə məxsusluğu müəyyənləşdirilmişdir.

Eksteryer və inkişafı.....15 bal

Diri çəkisi I sinif stan 5% çox.....10 bal

Anası elita-rek sinfi.....25 bal

Anasının südünün yağlılığı(%) I-sin yuxarı.....5 bal

Atası elit sinfi.....20 bal

Atası nəslin keyfiyyəti

2-ci dərəcə(qızlar süd miqdar).....7 bal

2-ci dərəcə(qızlar süd (%) yağ).....6 bal

bal C Ə M İ .....87 bal

Axiles törədici buğanın şəcərəsi aşağıda probanda göstərilmişdir

Şək.2. Axiles buğanın balası

Şəkildən görüldüyü kimi alınmış körpə fenotipik görmüşcə ata irsiyyətini əks etdirir. Bu da törədicinin yüksək prepotentlik xüsusiyyətə malik olması deməkdir. Ona görə də törədici nəslinin keyfiyyətinə görə qiymətləndirildikdən sonra onun toxumundan istifadə olunması tam təlimata uyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1.Abbasov S.A., Abbasov R.T., Mirzəyev F.M. Heyvandarlıqda biotexnoloji üsulların tətbiqi. Bakı:, Agahnəş., 2015, 306 s. 2.Мадисон В.В., Мадисон В.Л. Трансплантация эмбрионов в практике разведения молочного скота.М.: Агропромиздат, 1988, 128 с. 3.Ожин Ф.В., Паршутин Г.В., Родин И.И. и др. Справочникпо искусственному осеменению сельскохозяйственных животных. М.: Россельхозиздат, 1977, 192 с.

Содержание и оценка быков производителей

Р.Т.Аббасов

При комплексном оценивании быков производителей производится бонитировка. В комплексное оценивание входит: 1.Предки (происхождение), 2.Оценка экстерьера и конституции, 3.Качество полученной помеси.

Ключевые слова:содержание, производитель, племенное дело, скрещивание.

Content and evaluation of bulls manufacturer

R.T.Abbasov

When evaluating complex bulls Valuation of manufacturers produced. The comprehensive evaluation of outputs: 1.Ancestry (origin), 2.Assessment exterior and constitution 3.Quality resulting hybrids.

Key words:content, producer, livestock breeding, crossbreeding.